telles näeme kaassuhtlemist kõige pealt elamu-ainesega: Toomitagune on õieti ainuke suurem ala linnakehises, kus kivielamute protsent tõuseb 20—40-ni. Siiski ei lähene ta vaid ainuüksi sellega linnasisemusele. Siia on ka rohkem ühiskondlikke asutisi koondunud, kui muidu linnakehises tavaline.

Sellal kui mujal leidub harva haja-asutisi (Verteilungsanstalten) (60). mis otstarbelt ja loomult ei allu keskme gravitatsioonile, näeme siin kõige pealt ülikooli institutsioone — silmakliinik, loodusteaduslikud ja metsanduseinstituudid —, Pauluse, Maarja ja katoliku kirikut, „Vanemuise" ja saksa teatrit, „Akademische Musse't", reaalkooli, Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlastegümnaasiumi, õpetajateseminari, riigikohut, rahukogu ja rida üliõpilasorganisatsioonide konvendimaju — Eesti Üliõpilaste Seltsi, „*Livica't*", „Sakala't", „*Neobaltia't*", *Livonia't*", „*Fraternitas academica't*", mille tõttu on teda nimetatud ka Tartu *Quartier latin*'iks (207).

Maastikulisest vaatlusest selgus, et need ühiskondlikke asutisi majutavad hooned erinevad muus hoonestikus oma järkjama ehituse ning soliidsema vormi poolest ja pakuvad korterielamute seas rohkeid kiindumispunkte ja mitmekesistavad muide ühetaolisemat hoonestikku. Kuid ka see on teissugune nii välimuselt kui sisemuselt. Need uljikud ja lambikud on enamasti mesti- ja kahasmajad (korterite keskmine arv elamus 2,6), sekka üksikuid erakuid. Nad majutavad enamasti suuri kortereid (tubade keskmine arv korteris 3,4), kusjuures toa-elanikkude arv on vähem kui kuskil mujal linnas (0,7 – 1,2, keskmiselt aga 1,0). Seega on toomitagune Aialinn — ruumipildi puhtamaid ja arhitektoonilisemaid linnaosi — ühtlasi paremiku eelistatavaim asukoht mitte üksi linnakehises, vaid kogu linnas (203). Ühtlasi ei lange majandusliku hea-olu agglomeratsioon linna sarastuselementide matemaatilise agglomeratsiooniga alati täpsalt ühte ega kasva *ceteris paribus* linnasüdame attraktsiooni kasvava tugevusega, vaid on levinud sellest peaasjalikult lääne-edelasse. Põhjuste — osalt kohalise toimingu, osalt tekkeliste — eritelu kuulub geneetilisse ossa.

Üldse on linnas rikka ja vaese vahed eriliselt markeeritud. Ümbrusepildis esineb see seda märgatavamalt, et kontrastid mõjuvad tunduvaimalt. Linna uustulnukad, aga ka majanduslikult ja tulunduslikult hästikihitatud mõtlevad sageli, et linnasüdame ja Aialinna puhtamad uulid, suuremad ruumikud ja toredamad korterisisustised on linna tõelik nägu. Ometi on vaevalt mõnisada sammu kaugemal — Fortuuna vallil ja Jõeveeriku, linnasiirde ning Kaarlilinna vahemikus kivitamata uulide äärseis poolviltu vajunud hoonestikuga kössis sarusse vaesus kuhjanud kõiki oma ebaesteetilisi omadusi ning pahesid. Kahtlemata on see lugejale silma torganud juba linnaosiste välimuse kirjeldusel. Veel rohkem räägib sellest siselähestik. Ta allub samuti repulsioonile linnakehise perifeersete, seda enam linna-äärise halvemini kihitatud alade väike- ja kääbuskorterite kitsaste tubade ähmaseis sisestusis. Siin ei ole harilikult üürilaumikuis — tömp- ja lamp-ruudikuis ühtegi hästi asetatud ja plaanistatud tuba, ühtegi õigeproportsioonilist ruumi: uksed avanevad ebalisil kohil, trepid on järsu tõusuga, ruumijaotust taotellakse vaid rentabiliteedi vaatenurgast, ehitusülesande lahendamine sünnib kasupõhimõtte astla ees. Tulemusena puhub tuul aknaist läbi, põrandas on sõrmelaiused praod laudade vahel, uksed ei sulgu hästi jne., lühidalt — kõik need asjaolud, mis vähemate üürikorterite kasustajail ülihästi teada. Üldiselt taandub linna-äärisel ehituskunst ikka rohkem, ja arusaadav on, miks linna aadressibüroo näitab rahvastiku ülisuurt fluktuatsiooni [1]) võrreldes palju pinnapaigalisemate maa-

1) Selle probleemi juurde tuleme teises ühenduses tagasi. Olgu siinkohal vaid tähendatud, et erikordseist oludest tingitud korteripuudus on rahvastiku fluktuatsiooni tunduvalt piiranud. Pärast harilikesse rahuaja oludesse siirdumist tõuseb see muidugi jälle.



Tartu, lk. 297